

is written. The author emphasizes that the conducted study does not address all aspects of problem of personality upbringing by means of musical art. The prospect of further research of this scientific problem is the study of the organization and content of the musical-aesthetic education of children and youth, preparation of teachers to address these issues.

Key words: *musical upbringing, pedagogical points of views, historical-pedagogical analysis, education.*

УДК 378.013(147)

Н. Г. Тарарак

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Розкрито сутність існуючих у науково-педагогічній теорії періодизацій, що сприяє подальшому розвитку та створенню виваженої періодизації процесу формування ціннісних орієнтацій студентської молоді у вищій професійній освіті з урахуванням соціально-політичних, економічних, духовно-моральних факторів. Формування і розвиток ціннісних орієнтацій схарактеризовано як складний багатоступінчастий процес, що відбувається під впливом багатьох факторів.

Ключові слова: *цінність, ціннісні орієнтації, підхід, періодизація, вищий навчальний заклад, мистецький.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціокультурного розвитку українського суспільства особливої ваги набуває питання духовно-культурного самовизначення у відповідності до реалій світового розвитку. Це стає можливим тільки за умови орієнтації не тільки на завдання сьогодення або майбутнього, але й при аналізі впливу на сучасність минулого досвіду поколінь, традицій вітчизняної та світової культури. Визначені процеси без звернення до історії формування та зміни ціннісних орієнтацій, в основі яких закладено ціннісне ставлення до людей, що є стрижнем людського життя.

Динаміка розвитку теорії та практики освіти простежується за допомогою низки періодизацій, що представлені в історії педагогіки в множинності варіантів. У цьому сенсі дуже слушною є теза О. Сухомлинської, яка зазначає, що «від того, що береться за основу періодизації, залежить розгортання певного дослідницького поля» [6, 3].

Розвиток історико-педагогічної думки в Україні – це тривалий і складний процес. Періодизація як розподіл історико-педагогічної реальності на періоди, що якісно відрізняються один від одного, є обов'язковим засобом пізнання будь-яких історичних явищ і

прогнозування можливостей їхнього розвитку в майбутньому. Водночас такі питання, як визначення етапів, встановлення наступності та якісних відмінностей між ними, вплив тих чи інших факторів на дослідження історико-педагогічного процесу в різних суспільних умовах, історики педагогіки України досі не вивчали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить проведений науковий пошук, у дослідженнях історії розвитку історико-педагогічного процесу в Україні, що є широковідомі сьогодні, як правило, відзначають певні етапи, здебільшого пов'язані з політичними й соціально-економічними реформами в суспільстві. Однак такі питання, як визначення етапів розвитку феномена професійно-ціннісних орієнтацій студентів мистецьких ВНЗ, установлення наступності та якісних відмінностей між ними, вплив тих чи тих факторів на методи їх формування в різних суспільних умовах, історики теорії педагогіки України досі не вивчали.

Отже, можна констатувати, що більшість сучасних вітчизняних педагогів-науковців виділяють в історії ХХ ст. такі етапи: I-й (1900–1917 рр.) – відродження національної свідомості; II-й (1917–1920 рр.) – українська національна революція (період визвольних змагань українського народу); III-й (1920 р. – кінець 20-х рр. ХХ ст.) – радянська українізація українського суспільства; IV-й (30-ті – середина 50-х рр. ХХ ст.) – період тоталітарної системи; V-й (середина 50-х – 60-ті рр. ХХ ст.) – часткова демократизація українського суспільства; VI-й (70–80-ті рр. ХХ ст.) – економічна та суспільно-політична кризи; VII-й (90-ті рр. ХХ ст.) – становлення української незалежної держави [2].

Основним недоліком таких періодизацій є те, що її автори розглядали історико-педагогічний процес не як специфічне явище із суто психолого-педагогічними закономірностями, а пов'язували його безпосередньо з п'ятирічними планами, рішеннями партійних з'їздів та постанов. Через це побудована на таких засадах періодизація розвитку історії педагогіки як науки не може бути далекосяжним підґрунтям для розгортання такого роду наукових досліджень.

Отже, **мета дослідження** полягає у всебічному розкритті сутності існуючих в науково-педагогічній теорії періодизацій, що сприяє подальшому розвитку та створенню виваженої періодизації формування ціннісних орієнтацій студентської молоді у вищій професійній освіті з урахуванням соціально-політичних, економічних, духовно-моральних факторів.

Виклад основного матеріалу. В останні двадцять років істотно переглянуто, уточнено й доповнено трактування процесу розвитку

вітчизняної педагогіки ХХ ст. Такий результат став можливим завдяки тій серйозній і продуктивній дослідницькій роботі, що була проведена вітчизняними істориками освіти за останні роки. Напружений науковий пошук, викликаний світоглядною й методологічною трансформацією історико-педагогічної науки на межі ХХ століття, відбився на спробах низки науковців (М. Антонця, О. Любаря, В. Майбороди, О. Сухомлинської, С. Філоненка, М. Ярмаченка та ін.) висвітлити історію педагогіки України з нових позицій.

На цьому тлі, на нашу думку, особливо привабливими є три періодизації, що викликають зацікавленість з огляду на засади, на яких вони побудовані.

У межах нашого дослідження феномену формування ціннісних орієнтацій студентів мистецьких спеціальностей інтерес становить періодизація української культури, презентована групою українських учених у роботі «Культурологія: українська і зарубіжна культура» (за ред. М. Закович). Так, її автори І. Зязюн та В. Семашко особливо виділяють у ХХ столітті період радянської педагогіки (VI-й період), який вони поділяють на три підетапи: 1) 20-і роки ХХ ст., 2) 30–50-і роки ХХ ст. й 3) 60–80-і рр. ХХ ст., тому що вони відрізняються соціально-економічними та політико-психологічними факторами, які суттєво впливали на процеси розвитку нашої національної культури [4].

Як відзначають українські науковці, в ХХ столітті радянські педагоги прийшли високим ступенем розвитку й історичної зрілості української культури, що рефлектувалось у сформованій жанровій системі в літературі, демократизації й модернізації мови більшості мистецтв (образотворчого, графіки, скульптури, музики), видатних досягненнях національної культури, що збагатили європейську художню культуру (українська народна пісня, соціальний роман, імпресіоністична й експресіоністична новела ХХ ст., театр корифеїв, гуцульське народне мистецтво тощо).

Національно-демократична революція й надбання Україною національної державності (УНР, ЗУНР), незважаючи на їх поразку від більшовиків у 1919–20 рр., дали потужний історичний імпульс для національно-культурного будівництва навіть в умовах догматичності радянської державності 20-х років ХХ ст. (український ренесанс, трагічно обірваний 1929 р.). Період 30-х – початку 50-х років – часи особливо жорстокого тоталітаризму. Він позначений у громадському житті України гострими протиріччями, трагічними подіями, породженими антинародною сталінською диктатурою. Наша культура зазнала

величезних втрат: загинули сотні талановитих її майстрів, були ліквідовані численні наукові й творчі інститути та установи. Навіть за таких страшенно нестерпних умов процес розвитку української культури тривав, правда, дещо уповільненими темпами.

Роки Великої Вітчизняної війни для значної частини діячів української культури стали періодом творчого підйому. У військові роки вона збагатилася цілою низкою творів, що ввійшли до її класичного фонду, хоча й тут було в той же час немало голої пропаганди. Після закінчення Великої Вітчизняної війни на багатьох творах лежав відбиток певної соцреалістичної заданості, а не вільного самовираження таланту. Партійно-державні «концепції» зводили до остаточного одержавлення культури, піддавали її строгому контролю й некомпетентному керівництву. Після відомих постанов 1946–1948 рр. з активного творчого процесу вилучалося багато талановитих представників творчої інтелігенції, сталася остаточна деградація принципів соцреалізму.

За часів так званого «розвиненого соціалізму» під наростаючим імперським тиском, фальшивими гаслами «нового історичного співтовариства» та «єдиної загальнорадянської інтернаціональної культури», посилюються процеси цілеспрямованої денаціоналізації неросійських народів. Передова українська інтелігенція починає рух, який успішно переріс у боротьбу за демократичні права й свободи (в тому числі й свободу творчості), за сприятливі умови розвитку національної культури. Це відомі нам рухи «шестидесятників», «сімдесятників» і «вісімдесятників». Саме в цей період активізується творча думка, ідейні пошуки, накопичується інтелектуальний потенціал української нації.

Тоталітарний режим, на якому досить стійко трималася одна з найсильніших імперій світу, на кінець ХХ ст., несподівано для багатьох, зазнав краху, вичерпавши всі свої потенційні можливості, виявившись не здатним дати повні відповіді на пекучі питання сучасної світової історії. Кінець ХХ ст. владно покликав до життя нові ціннісні імперативи.

Отже, на думку авторів, якщо шостий підперіод характеризується успадкованими від попередніх підперіодів зльотами та руїнами в розвитку української культури, наявністю як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, то «сьомий період розвитку української культури (сучасний період, який охоплює відрізок часу від кінця 80-х рр. ХХ ст. і по сьогоднішній день)» почався і триває в нових історичних умовах.

Історичний акт про державну незалежність України (24 серпня 1991 р.) відкрив нові горизонти перед українською культурою, яка вперше дістала можливість створюватися й розвиватися як єдина національна культура.

За цих умов з'явилися нові риси, нові характеристики, які дозволяють нам з оптимізмом говорити про майбутнє нашої культури: значне розширення меж творчої свободи художників, наявність найбагатшого творчого досвіду та творчих сил, тенденція до консолідації національних художніх шкіл, широкі й різноманітні зв'язки з мистецтвом інших народів. У той же час, у нову епоху посилюються сталі форми культури зв'язку з народом, все чіткіше вимальовується в процесах розвитку української культури широкий спектр шукань більшої естетичної дієвості культури – змістовної, гуманної, емоційної. Незважаючи на всі складнощі, як об'єктивного, так і суб'єктивного плану, поступово заповнюються «білі» і «чорні» плями в історії української культури, виходять на всенародний виднокіл раніше заборонені й замовчувані її сторінки [4].

основним фактором створення іншої періодизації стала оцінка педагогічної думки в Україні, при створенні якої її автор О. Сухомлинська, виходячи «від культурно-антропологічного та цивілізаційного підходів», виділяє «український культурний простір, що включає в себе «культурне ядро» в певних географічних межах» [6, 3]. Хоча вчена розпочинає свою періодизацію з періоду Київської Русі, в нашому дослідженні зацентруємо увагу на періоді в хронологічних межах другої половини ХХ століття, тобто згідно зазначеної періодизації на VI періоді – «Української педагогічної думки і школи за радянських часів».

I етап – 1920–1933 рр.: етап експериментування й новаторства;

II етап – 1933–1958 рр: українська педагогіка як складова «російсько-радянської культури». Для цього періоду характерні аналіз і педагогічне коментування творів класиків марксизму-ленінізму й віднесених до них на тлі опису передового практичного досвіду.

III етап – 1958–1985 рр.: українська педагогічна думка в змаганнях за демократичний розвиток. Ці роки пов'язані з частковою демократизацією стосунків у системі освіти, появою новаторських за формами та змістом концепцій, що зумовлювалися «хрущовською відлигою». Для періоду 60-х рр. ХХ ст. характерними були «надмірна політизація змісту, перевага репродуктивних методів навчання, авторитарний стиль управління школою, розуміння зв'язку школи з життям лише як ознайомлення з виробництвом» [6, 4].

IV етап – 1985–1991 рр: становлення сучасного етапу розвитку української педагогічної думки в межах радянського дискурсу, коли в країні відбувалися кардинальні зміни під гаслом «перебудови». Відбувається критичне переосмислення розвитку педагогічної думки в Радянському Союзі, оформлюється «педагогіка співробітництва» тощо.

VI етап – 1991 р.: розвиток педагогіки і школи в Українській державі. Цей етап відзначений датою набуття Україною державної незалежності, тобто роком, «коли розпочинається процес створення національної системи освіти» [6, 4]. Вищезазначена класифікація по праву вважається «кроком до нового виміру», сучасного, прогресивного, прийнятого любов'ю до кожного українця.

Цікавою, в межах нашого дослідження, є також періодизація, створена дослідницею розвитку ідеї педагогічної взаємодії учасників навчального процесу О. Гончар, якою науково обґрунтовано чотири етапи та особливості розвитку ідеї педагогічної взаємодії учасників навчального процесу у вітчизняній вищій школі у визначених хронологічних межах другої половини ХХ століття з урахуванням соціально-політичних умов життя в країні ХХ ст., документально-нормативної бази щодо розвитку вищої школи того часу, особливостей розвитку теорії педагогічної взаємодії учасників навчального процесу, стану реалізації ідеї педагогічної взаємодії у вищій школі:

I-й етап (50–60-ті рр. ХХ ст.) – етап визначення гуманістичної сутності поняття «взаємодія» як педагогічного явища в процесі спілкування;

II-й етап (70-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.) – етап відстоювання в теорії і практиці гуманістичної сутності ідеї педагогічної взаємодії;

III-й етап (друга половина 80-х рр. – 1990 р.) – етап упровадження гуманістичних положень ідеї педагогічної взаємодії викладача і студентів в освітній процес;

IV-й етап (1991 р. – межа ХХІ ст.) – етап переосмислення ціннісного наповнення ідеї педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в умовах вищої освіти незалежної України [2, 8].

Примітно, що критеріями визначення етапів цієї періодизації є зміни не тільки в суспільному житті України в ХХ ст., а й у сутності, формах та методах організації педагогічної взаємодії на певних етапах розвитку самої теорії педагогіки.

У плані визначення критеріїв створення періодизації формування ціннісних орієнтацій студентів мистецьких спеціальностей важливим є звернення уваги до дотримання принципів «безперервності» і «дискретності» [5]. Як слушно зазначає О. Гончар, «структура вітчизняного історико-педагогічного процесу ХХ ст. розкривається як єдність переривчастості й безперервності. Безперервність у розвитку цього процесу виражає його відносну стабільність. Переривчастість, у свою чергу, виражає перехід стадій у нову якість. Однобічне підкреслення тільки

переривчастості в розвитку означає ствердження повного розриву етапів і тим самим втрату зв'язку. Визнання тільки безперервності в розвитку веде до заперечення будь-яких якісних зрушень і по суті до зникнення самого поняття розвитку» [3, 226].

Звісно, що в ціннісних орієнтаціях акумулюється весь життєвий досвід, накопичений особою в її індивідуальному розвитку, всі сліди зовнішніх дій з боку природи й суспільства. Відповідно до цього принципу ціннісні орієнтації, що засвоюються в ході формування особистості, служать для індивіда своєрідним еталоном, з яким він постійно зіставляє власні інтереси й особисті схильності.

Висновки. Соціально значущий характер ціннісної орієнтації унеможлиблює відокремлення розгляду розвитку цього феномену від загальних інтересів суспільства, соціально-політичних тенденцій його розвитку в конкретний історичний період. Між тим, процес формування і розвитку ціннісних орієнтацій – це складний багатоступінчастий процес, що відбувається під впливом багатьох факторів. Для створення періодизації формування ціннісних орієнтацій студентів вищої мистецької школи слід урахувати як суто педагогічну діяльність та систему вищої професійної освіти в цілому, так і психолого-педагогічні характеристики формування особистості митця. Отже, за специфікою досліджуваного феномену його не можна відокремити від тих зовнішніх політичних, економічних та соціокультурних чинників у країні, адже вони зумовлюють основні державні замовлення та вимоги до майбутніх спеціалістів, визначають напрямок її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко В. Й. Курс української історії: 3 найдавніших часів до ХХ століття / В. Й. Борисенко. – К., 1996. – 356 с.
2. Гончар О. В. Розвиток ідеї педагогічної взаємодії учасників навчального процесу вищої школи у вітчизняній педагогічній думці (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / О. В. Гончар. – Харків, 2011. – 39 с.
3. Гончар О. В. Педагогічна взаємодія учасників навчального процесу в системі вищої освіти України (історико-педагогічний аспект) : монографія / О. В. Гончар. – Х. : ХНАДУ, 2011. – 432 с.
4. Зязюн І. Культурологія: українська і зарубешня культура : учебное пособие [Електронний ресурс] / І. Зязюн, В. Семашко и др. ; под ред. М.М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с. – Режим доступу : <http://banauka.ru/91.html-15.08.2013>].
5. Слостенин В. А. Педагогіка : учебник для студ. высш. учеб. заведений / [В. А. Слостенин, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Слостенина.] – [8-е изд., стер.] – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 576 с.
6. Сухомлинська О. В. Переодизація нового виміру педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. Сухомлинська // Педагогічна газета. – 2002. – № 10/11. – С. 3–4.

РЕЗЮМЕ

Тарарак Н. Г. Проблема создания периодизации процесса формирования профессионально-ценностных ориентаций студентов высших творческих учебных заведений Украины XX века.

Раскрыта сущность сложившихся в научно-педагогической теории периодизаций, что содействует дальнейшему развитию и созданию взвешенной периодизации процесса формирования ценностных ориентаций студенческой молодежи в высшем профессиональном образовании с учетом социально-политических, экономических, духовно-моральных факторов. Формирование и развитие ценностных ориентаций охарактеризованы как сложный многоступенчатый процесс, который происходит под воздействием многих факторов.

Ключевые слова: ценность, ценностные ориентации, подход, периодизация, высшее учебное заведение, художественный.

SUMMARY

Tararak N. Problem of creation of periodization on the process of forming of the professionally-valued orientations of the students of the higher art establishments of Ukraine of the XXth century.

In the paper the essence of existing in a scientific-pedagogical theory a variety of periodizations is exposed, the latter assists to further development and creation of the weighted division into periods of the process of forming of the value orientations of the students in higher professional education with taking into account socio-political, economic, spiritually-moral factors. Forming and development of the value orientations are described as a difficult multi-stage process that takes place under the influence of many factors.

The study of students' value orientations plays a special role in determining the content of psycho-pedagogical support of a young person during the lifetime, including professional development, which is confirmed in the inextinguishable interest of the researchers and practitioners to this issue. There is a considerable volume of published studies describing the role of value orientations of the students of different specialties. A socially significant nature of value orientations prevents the separation of consideration of this phenomenon from the general interests of the society, social and political trends of development in a particular historical period. Periodization as a distribution of historical and pedagogical reality into periods which are qualitatively different from each other is indispensable means of understanding of any historical events and prediction of their possible future development.

However, a large and growing body of literature has investigated that a balanced periodization of value orientations of the students has never been determined. This investigation highlights different periodizations but all the previous studies reviewed so far, however, suffer from the fact that the formation of the students' value orientations has not been identified as a complex process depending on many factors (i.e. an individual's age characteristics, historical and political conditions, socio-cultural factors, educational content, forms and methods of educational interaction between participants of the educational process at higher school etc.), which are constantly changing. Nevertheless, taken together, the results of the study indicate the relative conditional character of such a periodization.

The evidence from this study suggests that the following criteria are supposed to be included into the basis for determining stages of the adequate periodization, such as: consideration of the socio-political conditions of the country in the XX century; due regard to

the social and cultural conditions; appeal to documentary and regulatory base for the development of higher education of this period, peculiarities of the theory of formation of the members` value orientations of the educational process; content of the Higher Art Education, the realization of the value pedagogical mutual relations of the participants of the educational process in higher art school .

On the basis of the presented methodological grounds to the historical and pedagogical analysis of the national education in its fullness and integrity, continuity and discreteness , against the consideration of the phenomenon of the students` value orientations in a broad cultural and educational terms as a factor which cannot be productive without solving the current problems of the higher art school in Ukraine, it would be identified the stages of development and formation of value orientations of the educational process participants of the high school in Ukraine.

Thus, this research has thrown many questions in need of further investigation. More research is required on both substantiating and characterizing the criteria for period division of the process of forming of the value orientations of students at higher educational establishments of Ukraine in the XXth century of the definite field, and defining the content, methodology and approaches to the phenomenon investigation on the certain stage of development of higher professional school and scientific-pedagogical theory on the whole.

Key words: *value, value orientations, approach, periodization, institution of higher education, artistic.*